

Зоряна Куньч*

Lviv, Ukraine

Навчання мови як чинник збереження ідентичності українців у Польщі

Навчання мови як чинник збереження ідентичності українців у Польщі

Анотація: Одним із базових чинників утвердження національної ідентичності є володіння рідною мовою, збереження національної пам'яті й плекання культурних традицій свого народу. Республіка Польща – держава, в якій є одна з найбільших українських меншин і яка гостинно прихистила величезну масу українських переселенців, що покинули Батьківщину через російську воєнну агресію. Метою статті є дослідити умови для збереження ідентичності українців у Польщі через навчання дітей рідної мови. Для досягнення цієї мети реалізовано такі завдання:

- 1) визначено роль національної мови в збереженні ідентичності;
- 2) з'ясовано історико-політичні передумови існування численної української громади в Польщі;
- 3) окреслено відмінні типи освітніх можливостей навчання дітей рідної мови в РП;
- 4) виявлено тенденції в позиціонуванні української мови в польському суспільстві.

У статті звернено увагу на різні типи міграції українців та виявлено певні відмінності в намірах плекати українську ідентичність, задовольняти власні національно-культурні потреби й уникати асиміляції. У сучасній шкільній освіті Республіки Польщі виокремлено три типи навчальних закладів, де навчають дітей

української мови: суботні школи або навчальні заклади при громадських організаціях; середні школи з польською мовою навчання, де українську вивчають як другу іноземну; заклади освіти, які проводять навчання українською мовою. Охарактеризовано специфічні риси кожного типу. Виявлено, що основною тенденцією, яка стосується позиціонування української мови в польському суспільстві, є посилення її статусу в руслі освітньої політики Європейського Союзу через підвищення інтересу поляків до України, її мови та культури.

Ключові слова: українська мова, національна ідентичність, освіта рідною мовою, навчання мови, українська школа

Language learning as a factor in preserving the identity of Ukrainians in Poland

Abstract: Language learning as a factor in preserving the identity of Ukrainians in Poland. One of the primary factors in fostering national identity is mastery of one's native language, preservation of national memory, and nurturing of cultural traditions of one's people. The Republic of Poland is a state that has one of the most significant Ukrainian minorities and has hospitably sheltered a vast mass of Ukrainian immigrants who left the Motherland due to Russian military aggression. The purpose of the article is to investigate the possibilities for preserving the identity of Ukrainians in

* Зоряна Куньч [Zoriana Kunch] – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри української мови Національного університету «Львівська політехніка»; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8924-7274>; e-mail: zoriana.y.kunch@lpn.ua.

Poland through teaching children their native language. We have implemented the following tasks to achieve the goal:

- 1) We have determined the role of the national language in preserving identity.
- 2) We have clarified the historical and political prerequisites for a large Ukrainian community in Poland.
- 3) We have outlined the distinct types of educational opportunities for teaching children their native language in the Republic of Poland.
- 4) We have revealed the trends in the positioning of the Ukrainian language in Polish society.

The article draws attention to different types of migration of Ukrainians. It reveals specific differences in intentions to nurture Ukrainian identity, satisfy one's own national and cultural needs, and avoid assimilation. We have distinguished and characterized three types of educational institutions in the modern education school of the Republic of Poland where children are taught the Ukrainian language: Saturday schools or educational institutions under public organizations; Polish secondary schools, where Ukrainian is studied as a second foreign language; Educational institutions that conduct Ukrainian language training.

We have revealed that the primary trend related to the positioning of the Ukrainian language in Polish society is the strengthening of its status in line with the educational policy of the European Union due to the increased interest of Poles in Ukraine, its language and culture.

Keywords: Ukrainian language, national identity, education in native language, language learning, Ukrainian school

Окреслення проблеми

Національна ідентичність – це відчуття належності людини до певної нації. За визначенням О. Пономарева, національна ідентичність – це «здатність сприймати себе належним до певної історичної спільноти людей з характерними етнічними ознаками, зумовленими особливостями економічного й культурного розвитку, спільністю території, мови, побуту, традицій і звичаїв з відображенням цих чинників на суспільній психології» (Пономарів, 2019). Вивченню національної ідентичності в умовах глобалізаційних процесів присвячено роботи М. Гібернау (2012), М. Козловець (2009), Л. Нагорної (2003), М. Розумного, В. Андрусів (2010), які окреслювали роль української мови та культури як чинників націєтворення, досліджували вплив викликів часу в контексті національної ідентичності українців, пропонували шляхи вирішення проблеми самоусвідомлення

українців. Пробудження національної ідентичності, як слушно наголошує І. Лисоконь, відбувається в дитячому віці під впливом сімейного виховання, середовища друзів та знайомих (Лисоконь, 2016, с. 218). Відтак дослідники наголошують, що різні осередки соціалізації – дошкільні заклади, школа, позашкільні установи – долучаються до творення Я-образу особистості, в якому дедалі більшої ваги набувають національні складові, а становлення національної ідентичності – це один з чинників, який утворює особистісну ієрархію смислів (Макаренко, 2012, с. 349).

Вивчення питання ролі національної мови в збереженні ідентичності має тривалу історію та охоплює праці таких знаних учених, як П. Селігей (2012), який провів скурпульозний аналіз мовної свідомості й проаналізував вплив виховання на її формування, А. Брацкі (2012), який акцентував на потребі детального вивчення питання українськості й українства за межами батьківщини, О. Рудої (2012), яка вивчала маніпулятивні стратегії, пов'язані з українським мовним питанням, З. Куньч (2022), яка зосередила увагу на динаміці усвідомлення ролі української мови в умовах нинішньої російської агресії. Українська дослідниця О. Газізова справедливо наголошує, що одним з базових чинників плекання національної ідентичності є «знання та використання рідної мови» (Газізова, 2012, с. 45). Отож задля збереження власної тожсамості, уникнення повної асиміляції й задоволення своїх національно-культурних потреб українці за межами батьківщини створили потужну систему української освіти. Саме це стало важливим підґрунтям для повноцінного існування української громади (Газізова, 2012, с. 46).

Мета, завдання, методологія дослідження

Метою роботи є дослідити можливості для збереження ідентичності українців у Польщі через навчання дітей рідної мови. Для досягнення цієї мети слід реалізувати такі завдання: 1) визначити роль національної мови в збереженні ідентичності; 2) з'ясувати історико-політичні передумови існування численної української громади в Польщі; 3) окреслити відмінні типи освітніх можливостей

навчання дітей рідної мови в РП; 4) виявити тенденції в позиціонуванні української мови в польському суспільстві.

Методологія дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що зумовлено дотичністю теми до політологічної, історичної, психологічної, лінгвістичної проблематики. Основними методами дослідження є описовий, порівняльно-історичний, структурний (компонентний), які дають змогу виявляти історико-політичні передумови та освітні особливості навчання дітей української мови в Польщі.

Мова – чинник консолідації українців у Польщі

Національні спільноти зазвичай прагнуть послуговатися своєю етнічною мовою, плекати її (Брацкі, 2012). Відтак мова стає важливим консолідаційним чинником, який дає змогу її носіям відчувати себе частиною єдиного великого цілого, долучатися до розвою його національно-культурних традицій, звичаїв, знати й поважати його історію, дбати про інтереси цієї спільноти в зовнішньому середовищі. У Концепції державної мовної політики України (2010) задекларовано роль української мови як «визначального чинника і головної ознаки ідентичності української нації». Документ констатує, що українська мова відображає самобутність багатомільйонного українського народу і є основою його духовності й історичної пам'яті. Відтак, як слушно зазначає О. Титар, «розщеплення ідентичності стає причиною руйнування національних культур» (Титар, 2010, с. 7). Поза межами України саме національна мова покликана зберегти український етнос від асиміляції, а навчання української мови в освітніх закладах зарубіжжя є вирішальним чинником збереження української тожсамости. Отже, у формуванні української ідентичності молодого покоління зарубіжних українців вирішальна роль належить українській мові, а її вивчення на лінгвоукраїнознавчій основі не тільки спрямовано на засвоєння лінгвістичних знань, але й сприяє формуванню духовних цінностей учнів, їхньої любові до всього українського.

У Польщі співіснують кілька типів міграції українців, як-от: давні українські мігранти, які

вирушали за кордон в пошуках заможнішого життя; примусові переселенці з питомих земель у різні закутки польської післявоєнної держави (ці дві групи зазвичай зараховують до старої згуртованої діаспори, яка «вміла організувати освіту на початковому й середньому рівнях та досить багате культурне життя» (Брацкі, 2012), підтримуючи й утверджуючи власну тожсамість); нова хвиля мігрантів-заробітчан, які дещо пасивніші в намірі гуртуватися з іншими групами закордонного українства; українці, які знайшли прихисток у Польщі після початку повномасштабного московського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року. Зрештою, дві останні групи українців поки що не мають офіційного статусу в польському громадянському суспільстві, будучи громадянами України. Адаже за визначенням чинного в РП закону про нацменшини, українська меншина в Польщі – це громадяни Польщі, предки яких жили на території Речі Посполитої та які ідентифікують себе з українським народом, намагаються зберегти національну мову, культуру й традиції, а також власну історію (Ustawa, 2005).

Відповідно до останнього перепису населення Польщі (Narodowy Spis Ludności i Mieszkań, 2011) 38 797 осіб засвідчило свою українську національну ідентичність (як свою першу або другу ідентифікацію поряд з польським громадянством). І хоч послуговуються українською мовою в приватному спілкуванні значно менше – 24 539 осіб (найбільша група користувачів української мови мешкає у Вармінсько-Мазурському воєводстві), можемо констатувати, що принаймні 25 тисяч українців у Польщі володіють рідною мовою, безумовно, цьому сприяє можливість навчати дітей у навчальних закладах, де викладають українську мову.

У нинішніх умовах війни, коли в Польщі знайшли прихисток українські родини з дітьми, постали нові виклики, пов'язані з потребою продовжувати освіту в польських школах. Звичайно, чимало школярів і далі навчаються в українських школах дистанційно, проте освітній омбудсмен України Сергій Горбачов пояснює, що діти та підлітки з України віком від 7 до 18 років можуть навчатися в Польщі на тому ж рівні, що й польські діти, а незнання польської мови не повинно бути перешкодою для навчання, оскільки в класах

польської школи можуть працювати помічники вчителів, які допоможуть дитині засвоїти матеріал українською мовою. Опитування, яке здійснив благодійний фонд «Два крила ЮА» для грантового проєкту на конкурс «FEWM.09.03-IZ.00–001/23 Integracja obywateli państw trzecich w środowisku lokalnym» з метою виявити потреби українських біженців, які проживають в Ольштині і в перспективі будуть отримувачами допомоги з програм¹, дає змогу констатувати, що лише 28 % біженців планують повернутися в Україну і ще 45 % не визначилися. Відтак пріоритетом для більшості сімей стало навчання дітей польської мови, а вивчення рідної відійшло на задній план (лише 9 з понад 80 опитаних, які мають дітей шкільного віку, заявили, що діти навчаються в українській школі дистанційно, а польської не відвідують, а одна респондентка повідомила, що її дитина навчається і в українській, і в польській школах).

Полегшити ситуацію з вивченням української мови для громадян України, які тимчасово оселилися в Польщі, могла б можливість навчати дітей у закладах освіти української національної меншини. Отож у жовтні 2022 року в Бартошицях та Гурові-Главецькому відбувся Український освітній конгрес, який звернувся до Польського міністерства національної освіти (МНО) з пропозицією охопити учнів, які є громадянами України і знайшли прихисток у Польщі, системою навчання української мови як рідної, а також створити можливість для спільного навчання громадян України та представників української меншини. Проте, як зазначає Г. Сподарик, у міністерстві не готові «обговорювати зміни щодо функціонування міжшкільних пунктів навчання, оновлення стратегій розвитку меншинної освіти, зокрема української, та дискутувати на тему впровадження до системи освіти нових методів для збереження національної ідентичності молодих представників меншинних громад» (Сподарик, 2023б). Відтак польська держава на офіційному рівні ані не заперечує, ані не забороняє дітям-громадянам України вчитися української мови, проте заявляє, що фінансування цього процесу мають

забезпечувати українські дипломатичні установи або громадські організації, тому чимало вчителів змушені працювати як волонтери. Так, дослідження впливу війни на українознавчі школи за кордоном, яке проводив Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка», показало, що серед учителів «приблизно однакова кількість тих, хто отримує заробітну плату, й тих, хто працює на волонтерських засадах (44,4% і 41,9% відповідно)», а оплату праці вчителям здійснюють за рахунок неурядових організацій або проєктів, фінансованих різними фондами (Сподарик, 2023а). Під час зустрічі представників меншинних громад Польщі з делегацією Комітету експертів Ради Європи Європейської хартії регіональних мов або мов меншин у квітні 2023 року, зокрема, було відзначено, що українська мова сьогодні з'являється скрізь у польському публічному просторі, проте «система польської освіти майже не пристосувалася до допомоги українським дітям щодо збереження рідної мови», – зазначив голова Об'єднання українців у Польщі Мирослав Скірка (Сподарик, 2023в).

Типи освітніх установ, що навчають дітей української мови

Загалом у сучасній шкільній освіті Республіки Польщі виокремлюємо три типи навчальних закладів, де навчають дітей української мови:

- 1) суботні школи або навчальні заклади при громадських організаціях;
- 2) середні школи з польською мовою навчання, де українську вивчають як другу іноземну;
- 3) заклади освіти, які проводять навчання українською мовою, працюючи навіть за українською освітньою програмою.

Конкретними прикладами установ першого типу є такі навчальні заклади:

- суботня школа у Вроцлаві, що існує при організації «Вроцлавське коло Об'єднання українців у Польщі»;
- українська суботня школа та дитячий клуб для громадян України у Варшаві, яку організував Фонд «Наш вибір», у розкладі якої

¹ Даними опитування люб'язно поділилася президентка Спільки жінок України «Два крила ЮА» Тетяна Ревенко, за що висловлюємо їй щирі вдячність.

передбачено три уроки української мови та один – українознавства;

- український заклад освіти «Школа «Материнка» ім. Д. Павличка у Варшаві» (суботня та щоденна школи, що їх курує Фонд «Український центр освіти»).

Загалом українську мову як мову національної меншини в Польщі вивчають у близько 100 пунктах і групах навчання української меншини. Цей варіант насамперед приваблює національно свідомих батьків – громадян Польщі українського походження, які дбають про збереження ідентифікації своїх дітей. Проте дослідники відзначають загрозливу тенденцію, яка стала помітною останніми роками: якщо станом на травень 2021 року українську мову як мову національної меншини вивчало 2175 учнів громадян Польщі (інформація від віцеміністра освіти під час засідання Спільної комісії уряду та нацменшин у Польщі), то це на 23% менше, ніж у 2020 році (Сирник, 2021).

Навчання української мови цікавить також громадян України, які з двох означених вище причин перебувають на території сусідньої держави. Однак польське законодавство не дає змоги організувати навчання української мови для учнів громадян України у міжшкільних пунктах навчання української мови чи в суботніх школах. Відтак ще 2011 року відбулася зустріч, організована тодішнім віцеміністром освіти Х. Становським з представниками українських організацій, депутатом польського сейму М. Сичем, представниками батьків та міста Варшави, яка завершилася тим, що наявну тоді міжшкільну групу навчання української мови було розпущено, а навчання української мови зорганізовано в іншій школі, але вже без дітей з України: для них згодом зорганізовано приватний заклад, який не фінансується державою (Сирник, 2021).

Отож задля забезпечення освітніх потреб українців, що знайшли прихисток у Польщі з початком повномасштабної російської агресії з березня 2022 року у деяких польських великих містах (Варшава, Краків, Вроцлав) запроваджено мережу шкіл «Перша українська школа», заснованих фундацією «Незламна Україна». Зазначимо, що тісна співпраця суботніх шкіл з громадськими організаціями української меншини в Польщі сприяє долученню учнів до різних гуртків та до відзначення важли-

вих подій національно-культурного життя, що є важливим засобом збереження національної ідентичності (Чупрій, Сіра, 2022).

Важливо, що українська громада в Польщі дбає також про дітей дошкільного віку. Так, фонд «Наш вибір» у Варшаві організував дитячий клуб вихідного дня «Рукавичка» для дітей віком від 2 до 6 років і провадить для них заняття українською мовою. У роботі клубу передбачено ігрові, пізнавальні, навчальні елементи, спеціально підготовлені тематичні заняття, спрямовані на ознайомлення дітей з українськими звичаями та культурою.

Приклади освітніх закладів другого типу активніше починають з'являтися в сучасних умовах. З вересня поточного року стартує пілотна програма з вивчення в школах української мови як додаткової іноземної, що її запроваджує влада міста Любліна. Як підкреслив заступник міського голови Любліна М. Банах, українську мову в школах запровадять за згодою батьківських рад, можливості для такого серйозного освітнього проекту є, позаяк у школах Любліна зараз працює близько 100 вчителів з України, і саме вони розробляють оригінальні програми для навчання української мови (Shevchuk, 2023).

Прикладом українського освітнього середовища може бути Комплекс загальноосвітніх шкіл № 4 ім. Богдана-Ігоря Антонича, що діє в Лігниці (неподалік м. Вроцлава), створений 1967 року. Це був перший ліцей з українською мовою навчання в післявоєнній Польщі, який і зараз є важливим осередком українського життя регіону. Тривалий час заклад мав тільки гімназійний та ліцейний рівні освіти, але з 2017–2018 навчального року функціують також перші класи середньої школи. Навчання української мови, історії і культури України тут відбувається на окремих уроках, інші ж предмети викладають польською.

До третього типу належать такі групи освітніх закладів:

- 1) Комплекс загальноосвітніх шкіл ім. Т. Шевченка в Білому Борі з польською та українською мовами навчання (загальноосвітній ліцей № 1 та початкова школа № 2);
- 2) Початкова школа № 8 ім. Лесі Українки з українською мовою навчання в Бартошицях (Вармінсько-Мазурське воєводство);

- 3) Комплекс шкіл з українською мовою навчання в Ґурові-Ілавецькому (Вармінсько-Мазурське воєводство), який складається з початкової школи та загальноосвітнього ліцею;
- 4) Комплекс загальноосвітніх шкіл № 2 ім. М. Шапкевича в Перемишлі (Підкарпатське воєводство) з польською та українською мовами навчання (загальноосвітній ліцей № 3 та початкова школа № 17).

Наявність двох українськомовних освітніх комплексів у Вармінсько-Мазурському воєводстві зумовлена згуртованістю української національної меншини в цьому регіоні Польщі. Адже внаслідок реалізованої 1947 р. тодішньою комуністичною владою акції «Вісла» значну частину українського етносу, яка оселялася на землях Лемківщини, Надсяння, Підляшшя, Холмщини, було насильницьки депортовано на північні й західні терени Польщі, відтак саме тут існують найбільші згуродження української спільноти, яка, до того ж, відчуває належну підтримку з боку місцевої влади, зокрема уповноваженого у справах національних меншин.

Національна ідентичність «охоплює спільну історію, мову, звичаї, цінності та традиції, які визначають спільноту» (Дзьобак, 2022). Отож важливим підґрунтям плекання національної ідентичності є історично-культурна спадщина, з якою діти ознайомлюються чи то в процесі вивчення рідної мови, чи то під час спеціальних занять, завдяки участі в гуртках, клубах на інтересах, творчих колективах тощо. Приміром, у комплексі шкіл ім. Т. Шевченка у Білому Борі пишуться хором «Лісова пісня», вокально-інструментальною групою «Дар любови», гуртом «Водограй», театральним гуртком «Плеяда». Учні мають змогу розвивати журналістські навички, готуючи українські передачі на радіо «Ольштин» та видаючи шкільну газету «Відлуння з глибини серця».

Тенденції позиціонування української мови в польському суспільстві

Впродовж усіх років радянської окупації України та й після відновлення її незалежності 1991 року ідентифікаційну роль мови у владній структурі нівелюють, «чи то через невігластво значної

частини громадян, чи то через шкідництво представників української влади» (Куньч, 2022, с. 175). Порівнявши роль слов'янських держав у площині мовної політики, можемо констатувати безпорадність ужитих з боку держави заходів та інертність українського суспільства, але водночас «досить передбачувану ситуацію, типову на постколоніальному просторі (Lubas, 2009). Отож навіть у материковій Україні мовні потреби й права українців держава не спромоглася захистити, що, як справедливо зазначає В. Лизанчук (2010), «є нонсенсом і значною мірою знецінює таку державу». Хоча було ухвалено державні програми, покликані розвивати українську освіту в діаспорі (приміром, Державна програма «Українська діаспора на період до 2000 року», затверджена 22 січня 1996 року Постановою Кабінету Міністрів України за № 119, Національна програма «Закордонне українство» на період до 2005 р., затверджена Указом Президента України № 892/2001 від 24 вересня 2001 р.) (Божук, 2009), завдання вирішення освітніх питань зазначених програм перекладено на громадські організації, наукові установи та освітні заклади. Тому відстоювання права закордонних українців плекати свою національну ідентичність через навчання дітей рідної мови лягало на плечі громадських організацій української діаспори. Дослідники наголошують, що саме ця мета об'єднувала всю українську громадськість поза межами етнічної батьківщини (Божук, 2009, с. 40).

Показово, що інститути східнослов'янської філології, яких у Польщі є декілька, донедавна цілковито були спрямовані на російський вектор. Мабуть, чи не єдиною поступкою на користь української мови в польській славістиці був відхід від єдиної російської конференційної мови (з усіх іноземних слов'янських) як мови доповіді чи друку під час міжнародних наукових зустрічей та перехід до можливості використання всіх слов'янських мов. Це, безумовно, сприяло популяризації в польській науковій періодиці україномовних текстів. Сьогодні з'явився шанс підкріпити популярність і вживаність української мови на рівні вищої освіти й науки. Яскравим прикладом цього є польський науковий журнал «Сopernicus. Political and Legal Studies», який публікує наукові дослідження українською мовою.

Зазначимо, що віднедавна низка державних і громадських організацій в Україні об'єдналися з метою створення умов та можливостей для реалізації інтелектуального потенціалу громадян України у сфері науки та інновацій, організації заходів та розроблення механізмів запровадження ініціатив та проектів, що спрямовані на популяризацію України на міжнародному рівні. Відтак Офіс підтримки вченого разом з Міністерством освіти і науки України, Радою молодих учених при МОНУ, Study in Ukraine та Фондом Президента України з підтримки освіти, науки та спорту організував і провів кілька стратегічних сесій для обговорення проблеми вивчення української мови: четверта стратегічна сесія «Українські студії в славістиці: візуалізація» відбувалася за напрямом «Українська мова як іноземна: досвід викладання в Україні», п'ята стратегічна сесія аналізувала проблему «Вивчення української мови за кордоном: нові можливості», шосту стратегічну сесію присвячено проблемі «Роль діаспори в поширенні українських студій у світі». Отож сподіваємося на зміну вектора державної політики в бік запровадження певних заходів підтримки українського шкільництва за кордоном.

Проведення освітнього процесу з вивчення мови національної меншини в Польщі відбувається в руслі загальноєвропейського освітньо-культурного законодавства. Згідно з Європейською культурною конвенцією Рада Європи передбачає «розвиток взаєморозуміння між європейськими народами та взаємне визнання їхнього культурного розмаїття, збереження європейської культури, сприяння національному внеску в спільну культурну спадщину Європи, поважаючи ті самі фундаментальні цінності, та заохочення, зокрема, вивчення мови, історії та цивілізації Сторін Конвенції. Договір сприяє узгодженим діям, заохочуючи культурну діяльність, що становить європейський інтерес» (Портал мовної політики, 2023). Окрім того, Рада Європи в освітній політиці стимулює мовне різноманіття та вивчення мов, про що свідчить друга стаття Конвенції, яка закликає країни-підписанти сприяти взаємному викладанню та вивченню своїх мов, а саме: «Заохочувати вивчення своїми громадянами мов, історії та цивілізації інших Договірних Сторін і надавати

цим Сторонам можливості сприяти таким дослідженням на своїй території; докладати зусиль для сприяння вивченню своєї мови або мов, історії та цивілізації на території інших Договірних Сторін і надавати громадянам цих Сторін можливості продовжувати такі дослідження на її території» (Портал мовної політики, 2023). Відтак Рада Європи сприяє впровадженню в освітній процес можливості вивчати національні мови Європейського Союзу, а українську мову, як відомо, офіційно визнано регіональною в кількох адміністративних округах шести європейських країн: Румунії, Молдови, Словаччини, Хорватії, Сербії, Боснії та Герцеговини.

Важливий поступ на шляху утвердження ваги української мови в польському суспільстві та в європейській спільноті загалом – це можливість вивчення української мови як сучасної іноземної, запроваджена в Польщі з 2012–2013 навчального року на рівні основної, восьмирічної школи, а з 2019 року також передбачено, що українську можна вибрати як іноземну мову для складання одного з трьох обов'язкових випускних іспитів після 8 класу. Однак для цього учень має вивчати цей предмет у школі як обов'язковий, а організація вивчення української як іноземної цілком залежить від дирекції школи та місцевого самоврядування.

Ще одна важлива ухвала, яка сприятиме посиленню статусу української мови серед українців у Польщі, – це рішення Міністерства освіти Польщі запровадити з 2026 року для випускників середніх шкіл можливість складати іспит з української мови як іноземної на вибір. Натепер у переліку мов на вибір є англійська, німецька, французька, іспанська, російська та італійська. Попередньо відомо, що з 2025/26 навчального року всі випускники (включно з випускниками, які є громадянами України) зможуть складати матуру з української мови як сучасної іноземної. Логічним винятком є лише випускники шкіл з навчанням мовою національної меншини, які мають складати іспит з української мови як обов'язкового предмета. Цей важливий крок на шляху до збереження ідентичності української меншини в Міністерстві освіти Польщі пояснюють тим, що «численний приплив громадян України до Польщі у зв'язку з війною на території України може призвести до

підвищення інтересу поляків до України, її мови та культури» (Yatsenko, 2023).

Висновки

Національна мова – один з визначальних складників національної ідентичності індивіда, позаяк саме завдяки мові людина пізнає культуру, звичаї, історію рідного народу, долучається до утвердження інтересів українців у світовій спільноті.

Усвідомлюючи роль національної мови як основного об'єднавчого чинника в межах чужоземного мовного середовища, українці поза межами національної держави об'єднуються на шляху до збереження національної ідентичності навколо важливого завдання – навчити дітей рідної мови, а відтак і звичаїв, традицій, історії рідного народу. Не маючи підтримки з боку державної влади України, громадські організації української меншини в Польщі докладають максимальних зусиль для забезпечення освітніх потреб етнічних українців.

У сучасній шкільній освіті Республіки Польщі виокремлено три типи освітніх установ, де навчають дітей української мови: суботні школи або навчальні заклади при громадських організаціях; середні школи з польською мовою навчання, де українську вивчають як другу іноземну; заклади освіти, які проводять навчання українською мовою.

Україна як держава не вживає достатніх заходів для утвердження української мови поза межами національної держави, що є типовою ситуацією на постколоніальному просторі. Тому питання української мови перетворюється у справу, пов'язану з рівнем відповідальності самих українців за національну спадщину, їхньою зрілістю в плеканні цього знакового елемента ідентичності.

Сучасною тенденцією, яка стосується позиціонування української мови в польському суспільстві, є посилення її статусу в руслі освітньої політики Європейського Союзу через підвищення інтересу поляків до України, її мови та культури.

Література:

- Божук, Л. (2009). Опіка сучасної української держави українським шкільництвом за кордоном. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Українознавство*, 13, с. 39–43. Завантажено із: <http://ukrbulletin.univ.kiev.ua/Visnyk-13/Vozhuk.pdf>.
- Брацкі, А. (2012). Українське мовне питання чи питання української мови – соціо-психокультурний аспект. *Українознавчий альманах*, 8, с. 86–89. Завантажено із: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ukralm_2012_8_27.pdf.
- Гібернау, М. (2012). *Ідентичність націй*. Переклад П. Тарашука; редактор Л. Марченко. Київ: Темпора.
- Газізова, О. (2012). Українська мова як фактор збереження національної ідентичності підрастаючого покоління зарубіжних українців. *Українознавчий альманах*, 7, с. 45–48. Завантажено із: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2012_7_13.
- Дзьобак, В. (2022). Національна ідентичність як складова національної стійкості. Завантажено із: https://lb.ua/blog/volodymyr_dziobak/568987_natsionalna_identichnist_yak.html.
- Козловець, М.А. (2009). *Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
- Концепція державної мовної політики (2010). Завантажено із: <https://web.archive.org/web/20181206235548/http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/161/2010>.
- Куньч, З.Й. (2022). Динаміка усвідомлення ролі державної мови в умовах російської агресії. In: *The security architecture of European and Euro-Atlantic spaces*. Рига: Baltija Publishing, с. 164–177. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-225-8-12>.
- Лизанчук, В. (2010). Мова – основа безпеки української нації. Завантажено із: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/mova__osnova_bezpeki_ukrayinskoyi_natsiyi.html.
- Лисоконь, І.О. (2016). Національна ідентичність в умовах глобалізаційних викликів часу. *Young Scientist*, 6(33), с. 217–221. Завантажено із: https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6396/1/%d0%9b%d0%b8%d1%81%d0%be%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%8c_%d0%bd%d0%b0%d1%86%d1%96%d0%be%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0%20%d1%96%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%b8%d1%87%d0%bd%d1%96%d1%81%d1%82%d1%8c_2016.pdf.
- Макаренко, С.С. (2012). Національна ідентичність як складова формування Я-концепції особистості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 2(2), с. 345–354. Завантажено із:

- https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyky/nvsp/02_2012_2/12mssuako.pdf.
- Нагорна, Л. (2003). Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі. *Політичний менеджмент*, 2, с. 14–30.
- Пономарів, О. (2019). Чинники національної ідентичності. Завантажено із: <http://slovoprosvity.org/2019/02/21/chynnyky-natsionalnoji-identychnosti/>.
- Портал мовної політики Ради Європи. Завантажено із: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=018>.
- Розумний, М., Андрусів, В. (2010). Формування національної ідентичності як пріоритет політики безпеки. *Політичний менеджмент*, 3, с. 116–126.
- Руда, О.Г. (2012). *Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі*. Київ.
- Селігей, П.О. (2012). *Мовна свідомість: структура, типологія, виховання*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
- Сирник, М. (2021). Погляди. Наше слово, № 32. Завантажено із: <https://nasze-slowo.pl/navchannya-ukrayinskoji-movu-v-polshhi-2021-abo-osvity-portret-bez-prykras/>.
- Сподарик, Г. (2023). Вплив війни на українські школи за кордоном. Наше слово, № 11. Завантажено із: <https://nasze-slowo.pl/vplyv-vijny-na-ukrayinski-shkoly-za-kordonom/>.
- Сподарик, Г. (2023). Освіта. Наше слово, № 16. Завантажено із: <https://nasze-slowo.pl/ministerstvo-ne-bachyt-problem-z-ukrayinskoju-osvitoju/>.
- Сподарик, Г. (2023). Зустріч з експертами Ради Європи. Наше слово, № 17. Завантажено із: <https://nasze-slowo.pl/zustrich-z-ekspertamy-rady-yevropy/>.
- Титар, О. В. (2016). *Українські національно-культурні ідентичності Слобожанщини у контексті глобалізації: філософсько-антропологічний вимір*: дис. доктора філос. наук: 09.00.04. Харків.
- Чупрій, Л., Сіра, О. (2022). Патріотичне виховання як чинник формування національної ідентичності в умовах російської агресії. *Krakowskie Studia Małopolskie*, 3(35), с. 27–46. Завантажено із: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/ksm/35/ksm3502.pdf>.
- Lubaś, W. (2009). Polityka językowa. In: W. Lubaś. *Seria: Komparacja Systemów i Funkcjonowania Współczesnych Języków Słowiańskich*, 4. Opole: Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Shevchuk, O. (2023). У школах Польщі вивчатимуть українську мову як іноземну. Retrieved from: <https://inpoland.net.pl/novosti/glawnoe/u-shkolakh-polshhi-vivchatimut-ukra%D1%97nsku-movu-yak-inozemnu/>.
- Yatsenko, V. (2023). Українську мову у Польщі включать до екзаменів як іноземну на вибір. Retrieved from: <https://vpolshchi.pl/ukrayins-ku-movu-u-polshhi-vklyuchat-do-ekzameniv-yak-inozemnu-na-6857601278172064a>.
- Ustawa z 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Retrieved from: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/ukraincy>.

References:

- Act of January 6, 2005 on national and ethnic minorities and on the regional language. Retrieved from: <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/ukraincy>.
- Bozhuk, L. (2009). Opika suchasnoi ukrainkoj derzhavy ukraynskym shkilnytstvom za kordonom [Guardianship of the modern Ukrainian state by Ukrainian schools abroad]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Ukrainoznavstvo*, 13, p. 39–43. Retrieved from: <http://ukrbulletin.univ.kiev.ua/Visnyk-13/Bozhuk.pdf>.
- Bratski, A. (2012). Ukrainske movne pytannia chy pytannia ukrayinskoj movy – sotsio-psykhokulturnyi aspekt [The Ukrainian language issue or the issue of the Ukrainian language is a socio-psychocultural aspect]. *Ukrainoznavchyi almanakh*, 8, p. 86–89. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ukralm_2012_8_27.pdf.
- Chuprii, L., Sira, O. (2022). Patriotychne vykhovannia yak chynnyk formuvannia natsionalnoi identychnosti v umovakh rosijskoj ahresii [Patriotic education as a factor in the formation of national identity in the conditions of Russian aggression]. *Krakowskie Studia Małopolskie*, 3(35), pp. 27–46. Retrieved from: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/ksm/35/ksm3502.pdf>.
- Council of Europe language policy portal. Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=018>.
- Dzobak, V. (2022). Natsionalna identychnist yak skladova natsionalnoi stiikosti [National identity as a component of national stability]. Retrieved from: https://lb.ua/blog/volodymyr_dziobak/568987_natsionalna_identychnist_yak.html.
- Hazizova, O. (2012). Ukrainska mova yak faktor zberezhenia natsionalnoi identychnosti pidrostaichoho pokolinnia

- zarubizhnykh ukrainsiv [The Ukrainian language as a factor in preserving the national identity of the younger generation of Ukrainians abroad]. *Ukraino-znavchyi almanakh*, 7, p. 45–48. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2012_7_13.
- Hibernau, M. (2012). *Identychnist natsii* [Identity of nations]. Translation P. Tarashchuka; redaktor L. Marchenko. Kyiv: Tempora.
- Kontsepsiia derzhavnoi movnoi polityky [Concept of state language policy]. (2010). Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20181206235548/http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/161/2010>.
- Kozlovets, M.A. (2009). *Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii* [The phenomenon of national identity: challenges of globalization]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka.
- Kunch, Z.Y. (2022). Dynamika usvidomlennia roli derzhavnoi movy v umovakh rosiiskoi ahresii [Dynamics of awareness of the role of the state language in the conditions of Russian aggression]. In: *The security architecture of European and Euro-Atlantic spaces* (164–177). Ryga: Baltija Publishing. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-225-8-12>.
- Lubaś, W. (2009). Polityka językowa. In: *W. Lubaś. Seria: Komparacja Systemów i Funkcjonowania Współczesnych Języków Słowiańskich*, 4. Opole: Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Lysokon, I.O. (2016). Natsionalna identychnist v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv chasu [National identity in the conditions of globalization challenges of the time]. *Young Scientist*, 6(33), p. 217–221. Retrieved from: https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6396/1/%d0%9b%d0%b8%d1%81%d0%be%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%8c_%d0%bd%d0%b0%d1%86%d1%96%d0%be%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0%20%d1%96%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%b8%d1%87%d0%bd%d1%96%d1%81%d1%82%d1%8c_2016.pdf.
- Lyzanchuk, V. (2010). Mova – osnova bezpeky ukrayinskoj natsii [Language is the basis of the security of the Ukrainian nation]. Retrieved from: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/mova__osnova_bezpeki_ukrayinskoyi_natsiyi.html.
- Makarenko, S.S. (2012). Natsionalna identychnist yak skladova formuvannia ya-kontsepsiia osobystosti [National identity as a component of the formation of the self-concept of an individual]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*, 2(2), p. 345–354. Retrieved from: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyky/nvsp/02_2012_2/12mssuako.pdf.
- Nahorna, L. (2003). Poniattia «natsionalna identychnist» i «natsionalna ideia» v ukrainskomu terminolohichnomu prostori [The concepts of “national identity” and “national idea” in the Ukrainian terminological space]. *Politychnyi menedzhment*, 2, p. 14–30.
- Ponomariv, O. (2019). Chynnyky natsionalnoi identychnosti [Factors of national identity]. Retrieved from: <http://slovoprosvity.org/2019/02/21/chynnyky-natsionalnoi-identychnosti/>.
- Rozumnyi, M., Andrusiv, V. (2010). Formuvannia natsionalnoi identychnosti yak priorytet polityky bezpeky [Formation of national identity as a priority of security policy]. *Politychnyi menedzhment*, 3, p. 116–126.
- Ruda, O.H. (2012). *Movne pytannia yak obiekt manipulativnykh stratehii u suchasnomu ukrainskomu politychnomu dyskursi* [The language issue as an object of manipulative strategies in modern Ukrainian political discourse]. Kyiv.
- Selihei, P.O. (2012). *Movna svidomist: struktura, typolohiia, vykhovannia* [Language consciousness: structure, typology, education]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia».
- Shevchuk, O. (2023). U shkolakh Polshchi vyvchatymut ukrainsku movu yak inozemnu [In schools in Poland, Ukrainian will be studied as a foreign language]. Retrieved from: <https://inpoland.net.pl/novosti/glawnoe/u-shkolakh-polshhi-vivchatymut-ukra%D1%97nsku-movu-yak-inozemnu/>.
- Spodaryk, H. (2023). Vplyv viiny na ukrainski shkoly za kordonom [Impact of the war on ukrainian schools abroad]. *Nashe slovo* [Our word], № 11. Retrieved from: <https://nasze-slowo.pl/vplyv-vijny-na-ukrayinski-shkoly-za-kordonom/>.
- Spodaryk, H. (2023). Osvita [Education]. *Nashe slovo* [Our word], № 16. Retrieved from: <https://nasze-slowo.pl/ministerstvo-ne-bachyt-problem-z-ukrayinskoyu-osvityou/>.
- Spodaryk, H. (2023). Zustrich z ekspertamy Rady Yevropy [Meeting with experts of the Council of Europe]. *Nashe slovo* [Our word], № 17. Retrieved from: <https://nasze-slowo.pl/zustrich-z-ekspertamy-rady-yevropy/>.
- Syrnyk, M. (2021). Pohliady [View]. *Nashe slovo* [Our word], № 32. Retrieved from: <https://nasze-slowo.pl/navchannya-ukrayinskoyi-movy-v-polshhi-2021-abo-osvity-portret-bez-prykras/>.
- Tytar, O.V. (2016). *Ukrainski natsionalno-kulturni identychnosti Slobozhanshchyny u konteksti hlobalizatsii: filosofsko-antropolohichni vymiry* [Ukrainian national and cultural identities of Slobozhanshchyna in the context of globalization: philosophical and anthropological dimension]: dys. doktora filoz. nauk: 09.00.04. Kharkiv.

Yatsenko, V. (2023). Ukrainsku movu u Polshchi vključat do ekzameniv yak inozemnu na vybir [In Poland, the Ukrainian language will be included in exams as a foreign language of choice]. Retrieved from: <https://vpolshchi.pl/ukrayins-ku-movu-u-pol-shi-vklyuchat-do-ekzameniv-yak-inozemnu-na-6857601278172064a>.